

“MEHNATSEVARLIK” KONSEPTINING INGLIZ VA O’ZBEK
TILLARIDAGI LEKSIK BIRLIKLAR YORDAMIDA IFODA ETISH
USULLARI

Tursunov Mirzo Mahmudovich

BuxDU, Ingliz tilshunosligi kafedrasi dotsenti, f.f.f.d.(PhD);

Rahmatullayeva Anora To’lqin qizi

BuxDU, Lingvistika: ingliz tili mutaxassisligi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o’zbek tillarida “mehnatsevarlik” konseptini ifoda etishda qo’llaniladigan turli leksik birliklar, maqollar, masallar va aforizmlar haqida umumiy ma’lumot beriladi va ayrim misollar tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: kognitiv tilshunoslik, konsept, mehnat, mehnatkashlik, frazeologik birliklar, maqol, hikmatli so’zlar, aforizmlar

Annotation: This article provides general information about various lexical units, proverbs, proverbs and aphorisms used to express the concept of "hard work" in English and Uzbek languages, and some examples are analyzed.

Key words: cognitive linguistics, concept, labour, hard work, lexical units, proverb, words of wisdom, aphorisms

Аннотация: В данной статье приведены общие сведения о различных лексических единицах, пословицах, поговорках и афоризмах, используемых для выражения понятия «тяжелый труд» в английском и узбекском языках, а также проанализированы некоторые примеры.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концепт, труд, трудолюбие, лексических единицах, пословица, мудрые слова, афоризмы

Bugungi kundagi tilshunoslikning zamonaviy yo’nalishi bo’lgan kognitiv tilshunoslik XXI asrning boshida eng peshqadam sohalaridan biriga aylanib ulgurdi. Kognitiv tilshunoslik insonning bilish qobiliyati haqidagi fandır. “Kognitiv” atamasi ingliz tilida “cognitive” ya’ni “bilishga oid” degan ma’noni bildiradi. Kognitiv tilshunoslik insonning tafakkuri qanday rivojlanishini o’rganadi. Dunyoni tushunish va uni til orqali o’rganishni tadqiq etuvchi sohadir¹. So’zlar ularning ma’nolari va ularning konseptlar ma’nolari orqali munosabatini o’rganadi. Zamonaviy kognitiv tilshunoslikning vujudga kelishi amerikalik olimlar J.Miller, J.Bruner, J.Lakoff, R.Langaker va boshqalarning ilmiy ishlari bilan bog’liq. Konsept kognitiv lingvistikaning markaziy tushunchasidir. Tilshunoslikda “konsept” atamasi XX asrning birinchi yarmida paydo bo’ldi. Hozirga qadar ushbu atama uchun yagona izoh tilshunoslikda mavjud emas. N.D.Artyunovaning fikricha, “Konsept insonni o’rab turgan olamni anglash natijasida orttirilgan bilimlar yig’indisi va tajribasida mavhum birlikni namoyon

¹ Safarov Sh.Kognitiv tilshunoslik.Sangzor nashriyoti.Jizzax-2006

INTEGRATION OF PRAGMALINGUISTICS, FUNCTIONAL TRANSLATION STUDIES AND LANGUAGE TEACHING PROCESSES

etadi”². Har bir millatda konseptlar o’sha xalq urf-odatlarini, an’analari, dini va tilidan kelib chiqqan holda farqlanadi. Ammo ba’zi tushunchalar umumiy ma’no kasb etishi ham mumkin. Quyida shunday konseptlardan birini ingliz va o’zbek tillarida tahlil qilamiz.

Mehnatsevarlik o’zbek milliy madaniyatida mavjud bo’lgan asosiy konseptlardan biridir. Bu tushuncha insonlar orasida azaldan qadr topib kelgan ezgu fazilatdir. Ko’rinib turibdiki, “mehnatkashlik” konsepti ham ingliz va o’zbek madaniyatida o’sha millat kishilarining hayotiy tajribalari asosida turlicha talqin qilinadi. Har ikkala tilda ham “mehnatkashlik” tushunchasini yorituvchi turli leksik birliklar mavjud. Frazologik birliklar, ya’ni maqol, matallar va aforizmlar shular jumlasidandir. Har bir xalq yaratgan madaniyatining bir bo’lagi albatta bu maqollar hisoblanadi. Maqollar bu ming yillar ichida yig’ilib sayqal topgan ilmiy-badiiy tafakkur hosilasi sifatida vujudga kelgan, xalq orasida aytilib, avloddan avlodga meros bo’lib kelgan madaniy meroslardan biridir. O’tmishda yaratilib, hozirda ham qo’llanilib, ishlatilib kelayotgan maqollar har bir xalqning ta’limiy va tarbiyaviy qimmatbaho xazinasidir. O’zbek va ingliz tilidagi maqollar ma’no va qo’llash jihatdan bir-biriga o’xshashdir. Har ikkala xalqda mehnatsevarlikka ezgu fazilat sifatida qaraladi. Qadimdan elda halol mehnati bilan kun ko’ruvchilar qadrlangan. Har qanday erishilgan yutuqning zamirida kuchli iroda, mehnat va xohish-istak mujassamdir. Mehnatsevar inson bo’lishga undovchi pand-nasihat ruhida maqollar ingliz va o’zbek tillarida juda chiroyli yoritilgan³. Quyida ushbu mavzuga oid ayrim ingliz va o’zbek tilidagi maqollarni tahlil qilamiz.

№	Inglizcha maqollar	O’zbekcha maqollar
1	A man of words and not of deeds is like a garden full of weeds.	Yomg’ir bilan yer ko’karar, Mehnat bilan-el.
2	He has hard work who has nothing to do.	Mashaqqatsiz baxt kelmas, Mehnatsiz taxt kelmas.
3	The labourer is worthy of his hire.	Mehnat baxt keltirar.
4	He that is afraid of wounds must not come near a battle.	Mehnat qilib topganing, Qandu asal totganing.
5	With hard work, you can get fire out of a stone.	Mehnatli non-shakar, Mehnatsiz non-zahar.
6	When hard work goes out the door, poverty comes in at the window.	Mehnatda sinalgan elda aziz.
7	The wicked work harder to preach hell than the righteous do to get to heaven.	Mehnatning ko’zini topgan, Boylarning o’zini topar.
8	The soul of lazy man desires, and has nothing; but the soul of the diligent shall be made rich.	Mehnat yerda qolmas, Oltin- yerda.

Yuqorida ko’rinib turib, har ikkala xalq madaniyatida mehnatkashlik fazilati chuqur ildiz otgan. Ayrim ingliz tilidagi maqollar o’zbek tiliga tarjima qilinganda ularning o’zbek tilidagi

² Toliboyeva M.Sh. Konsept-til va madaniyat olam manzarasini ifodalovchi vosita. November. 2022. https://t.me/Erus_uz

³ Tursunov, M. (2022). PROVERB AS AN ESSENTIAL LEXICAL UNIT REPRESENTING NATIONAL CULTURE AND IDENTITY. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 22(22).

ekvivalentini topish juda oson. Masalan, “All is over bar (but) the shouting” maqolini tahlil qiladigan bo’lsak, o’zbek tilida “Bari ortda qoldi, vaqt shodlikka yetdi” deb tarjima qilinadi. Muqobil variant sifatida esa “Mehnat-mehnatning tagi rohat” maqolini keltirishimiz mumkin⁴. Ushbu maqolning har ikkala tildagi umumiy ma’nosi shuki, har qanday mashaqqatli mehnat ortida albatta ezgulik ya’ni shu mehnatning mevasi yotadi.

Bundan tashqari, yana bir leksik birlik hisoblanadigan aforizmlarda ham mehnat va mehnatkashlik qadriyatlari juda ko’p ifodalanadi. Avvalo, aforizmlar “hikmatli so’zlar” ham deyiladi. M.Tven aforizm haqida shunday deydi: “Aforizmning eng to’g’ri o’lchovi bu : Eng kam miqdorda so’z qo’llab, eng ko’p ma’noni ifoda etish”.⁵ Aforizmlarga buyuk mutafakkir, olimlarning jumlarini misol qilib keltirish mumkin. Maqollar singari aforizmlar ham turli mavzularda bo’ladi. Shulardan mehnatsevarlik haqidagi ayrim o’zbek va ingliz tilidagi aforizmlarni keltirib o’tmoqchiman. Masalan, Shayx Hoja Bahouddin Naqshbandiy aytadilar- “ Dilba yoru dast bakor” ya’ni “Diling ollohda, qo’ling mehnatda bo’lsin”.

Yoki, O’z mehnatidan non yegan kishi,

Xotam minnatidan ozod yoz-qishi.

Sa’diy Sheroziy qalamiga mansub ushbu jumla insonning qadr-qiyamati u qilgan halol mehnatida ekanligini, mehnatsiz bировlar oldida xor bo’lmaslik haqida uqtiradi.

Insoniyatni mehnatga undovchi shu kabi aforizmlar ingliz millatida ham ko’p uchraydi. Xususan, “I’m a great believer in luck, and I find the harder I work, the more I have of it” (Thomas Jefferson), “Work hard, have fun, make history” (Jeff Bezos), “Without labor, nothing prospers” (Sophocles) kabi mashhur faylasuf, olim va biznesmenlar tomonidan bildirilgan ushbu hikmatli so’zlar insonni mashaqqatlarga qaramay mehnat qilib porloq kelajak yaratishga turtki beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, o’zbek va ingliz xalqida mehnatkashlik konsepti halol mehnat, osoyishtalik, rohat, muvaffaqiyat sifatida inson ongida gavdalanadi. Har ikkala millat maqol va aforizmlari xalqning insonlarning halol mehnatini qay darajada qadrlanishini yaqqol ko’rsatib beradi. O’zbek va ingliz xalqining xususiyatlarini o’rganishda turli lingvistik birliklar bu ikki xalqning o’ziga yarasha o’xshash va farqli tomonlarini ko’rsatib bera oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. Sangzor nashriyoti. Jizzax-2006
2. Toliboyeva M.Sh. Konsept-til va madaniyat olam manzarasini ifodalovchi vosita. November. 2022. https://t.me/Erus_uz
3. Tursunov, M. (2022). PROVERB AS AN ESSENTIAL LEXICAL UNIT REPRESENTING NATIONAL CULTURE AND IDENTITY. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 22(22).
4. Gadoyeva. M.I. Mehnat va mehnatsevarlik haqidagi ingliz va o’zbek maqollarining semantic tahlili. International Scientific conference. December 18-19. 2021. <http://www.conferenceseries.info>

---

⁴ Gadoyeva. M.I. Mehnat va mehnatsevarlik haqidagi ingliz va o’zbek maqollarining semantic tahlili. International Scientific conference. December 18-19. 2021. <http://www.conferenceseries.info>

⁵ Иванов. Е.Е., ”Лингвистик афоризма” –М., 66с. 2016г

INTEGRATION OF PRAGMALINGUISTICS, FUNCTIONAL TRANSLATION STUDIES AND LANGUAGE TEACHING PROCESSES

---

5. Makhmudovich, T. M. ., & O'rinbekovna, U. M. . (2022). COMPARATIVE ANALYSIS OF SOMATIC PHRASEOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. IJTIMOYIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 46–49. <http://sciencebox.uz/index.php/jis/article/view/1154>
6. Tursunov Mirzo Makhmudovich, & Akhmedova Gulmira Okhunjonovna. (2022). Analysis of Conceptual Metaphors Used in British Politicians' Speeches. Eurasian Research Bulletin, 7, 43–48. <https://geniusjournals.org/index.php/erb/article/view/1015>
7. Саидова, Мухайё. "Inglizcha poetik terminlarning o'zbek tilida berilishida shakl va mazmun munosabati." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz) 13.13 (2022).https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/6714
8. Umidullayevna, Saidova Mukhayyo. "SEMANTIC ANALYSIS OF ENGLISH POETIC TERMS IN LITERARY DICTIONARIES." RESEARCH AND EDUCATION 1.1 (2022): 38-46.<https://researchedu.org/index.php/re/article/view/682>
9. Saidova, M. U. The problem of studying literary terms on figurative language.https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0,5&cluster=9219256601546054307